

Kan elektrokonvulsiv behandling gis med tvang?

Elektrokonvulsiv behandling er det ikke adgang til å gi under tvang, unntatt dersom det foreligger nødrett. Helsetilsynet har nylig fastslått at så var tilfellet i en sak med en eldre pasient.

Det følgende er et resymé av Helsetilsynets vurderinger i forbindelse med denne saken.

Pasienten hadde en dyp depresjon, og i slike tilfeller kan elektrokonvulsiv behandling være et alternativ til medikamentell behandling.

Alvorlig inngrep

Utgangspunktet er at slik behandling kun kan iverksettes etter samtykke fra pasienten. Dersom pasienten er så syk eller apatisk at vedkommende ikke er i stand til å gi et informert samtykke, kan behandlingen ikke gis, selv om det er gode faglige indikasjoner på at den ville ha ønsket virkning. Pasienten ønsket i dette tilfellet ikke behandling.

Lov av 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern slår i § 4-4 annet ledd fast at det ikke kan gjennomføres undersøkelse og behandling som innebærer et alvorlig inngrep uten at pasienten har samtykket. Det er åpnet for at pasienter likevel kan behandles med *legemidler* uten eget samtykke.

Spørsmålet om adgang til under tvang å gi pasienter elektrokonvulsiv behandling ble vurdert i forbindelse med utarbeidingen av den nye loven om psykisk helsevern. Departementet vurderte det slik at muligheten for en tvangsmessig gjennomføring av slik behandling ville virke svært skremmende på mange pasienter og pårørende. Departementet ønsket derfor ikke å foreslå å innføre adgang til tvangsbehandling.

Nødrett

Det eneste grunnlaget for elektrokonvulsiv behandling under tvang er dermed i de tilfellene der det foreligger nødrett i henhold til straffeloven § 47. For at det skal foreligge nødrett, må det foreligge en uavvendelig fare for pasientens liv eller for at vedkommende kan få alvorlig helseskade. Risikoen for alvorlig skade må være særdeles betydelig i forhold til det inngrepet som behandling uten samtykke utgjør. Faren for skade må heller ikke kunne avverges på annen, mindre inngripende måte.

Helsetilsynet vurderte det slik at elektrokonvulsiv behandling i enkelte tilfeller kan være livreddende, og at man derfor kan iverksette behandlingsformen i en nødretts-situasjon. Diagnostisk vil det i hovedsak kun

være tale om depressive tilstander, og da kun de alvorligste, med psykotiske symptomer. Med grunnlag i denne lidelsen måtte det foreligge en situasjon der det var alvorlig fare for livet, eventuelt for alvorlig helseskade. Denne livs- eller helseskadefare kunne begrunnes i forskjellige forhold, der de vesentligste er risiko for selvmord eller fare for alvorlig fysisk sykdom eller død pga. sviktende nærings- eller væsketilførsel. Etter en konkret vurdering fant Helsetilsynet at dette var situasjonen i den aktuelle saken. I tillegg til selve faresituasjonen vurderte Helsetilsynet hvorvidt det forelå alternative lovlige måter å avverge faren på, for eksempel tvangsmedisinering. Medisinering var imidlertid forsøkt, uten den ønskede effekt på pasientens tilstand.

Spesielt alvorlig hos eldre

Alvoret ved slike livstruende depressive tilstander øker om mulig med årene, fordi den fysiske belastning ved langvarige psykotiske tilstander av alvorligste slag tiltar. Bivirkningene ved medikamentell terapi tiltar også, mens elektrokonvulsiv behandling erfaringsmessig tåles godt også i høyere aldersgrupper. Dette viste seg å være tilfellet for aktuelle pasient.

I vedtaket understreket Helsetilsynet videre at behandling iverksatt med hjemmel i straffeloven § 47 kun kan igangsettes for å avverge/avhjelpe en akutt krise- eller faresituasjon. Nødrett gir ikke hjemmel for tvangsmessige tiltak som i tid eller omfang går utover det som er nødvendig for å avverge den akutte fare. Nødrett gir heller ikke hjemmel for å iverksette tvangsmessige tiltak med det formål å forebygge at tilsvarende faresituasjoner oppstår igjen, selv om dette i et videre perspektiv kunne vært til det beste for pasienten.

Ikke hjemmel for behandlingsserie

Selv om vilkårene for nødrett på ett bestemt tidspunkt er til stede, gir dette altså ikke hjemmel for å starte opp en behandlingsserie over et lengre tidsrom. Helsetilsynet understreket derfor at behandlende lege måtte foreta en løpende vurdering av om det fortsatt forelå en fare for at pasienten kunne komme eller bli alvorlig skadet og elektrokonvulsiv behandling fortsatt var den eneste måten å avverge denne faren på, eller om vilkårene for å anvende nødrettsbestemelsen var falt bort etter en tids behandling. Ettersom det ofte foreligger et behov for gjentatte behandlinger, samt at slike behandlingsserier ofte planlegges i forkant av behandlingsstart, vil nødrett bare i noen svært

få tilfeller kunne være aktuelt som hjemmelsgrunnlag for bruk av elektrokonvulsiv behandling.

I den aktuelle saken var Helsetilsynet i tvil med hensyn til hvorvidt vilkårene for tvangsbehandling var oppfylt for hele behandlingsserien. Tilsynet fant likevel ikke grunnlag for å overprøve behandlende legers vurdering av alvorlighetsgraden i situasjonen, og gav derfor ikke administrative reaksjoner til de ansvarlige leger.

Pasienten ble senere erklært frisk.

– *Gorm Grammelvedt, Statens helsetilsyn*

Ny høyesterettsdom om utskrivning fra tvangsinnleggelse

Høyesterett har nylig behandlet en sak der en mann med paranoid schizofreni krevde å bli utskrevet fra psykiatrisk sykehus. I dommen drøftes særlig lovens tilleggsvilkår om risiko for forverring av tilstanden og den lovbestemte helhetsvurdering som skal foretas ved bruk av tvang. I denne saken førte Høyesteretts helhetsvurdering til at sykehuset måtte skrive ut pasienten.

I en dom avsagt 15. juni 2001 tok Høyesterett stilling til utskrivning fra psykisk helsevern etter den nye loven som trådte i kraft 1. januar 2001. Saken dreide seg om en 61 år gammel mann som hadde vært i psykiatrisk institusjon med tvungen medisinering sammenhengende siden 1984. Han hadde forsøkt å bli utskrevet flere ganger, men både kontrollkommisjonen og byretten hadde fastslått at det forelå tilstrekkelig grunnlag for opprettholdelse av innleggelsen.

Spørsmålene som stod for Høyesterett er knyttet til lovens § 3-3, som angir vilkårene for bruk av tvang overfor psykiatriske pasienter. Høyesterett fastslo uten videre drøftelse at hovedvilkåret om alvorlig sinnslidelse var oppfylt, ettersom det forelå fylldig dokumentasjon om at pasienten hadde diagnosen paranoid schizofreni.

Ville tilstanden bli «vesentlig forverret»?

Ett av de sentrale vurderingstemaer var om lovens tilleggsvilkår om at pasienten ved ut-